

MANUEL LAGO GONZÁLEZ

ESCOLMA
DE
POESÍAS

PUBLICACIÓNS DA REAL ACADEMIA GALLEGA

A CRUÑA

1973

DEMIA

A

UÑA

19

eca

REAL ACADEMIA
GALEGA

A CORUÑA

36519

Biblioteca

CUBERTA:

Retrato de Manuel Lago
González realizado por Fernan-
do Cortés Bugía.

R 7125

Biblioteca

Bibliotheca

MANUEL LAGO GONZÁLEZ

ESCOLMA
DE
POESÍAS

MANUEL LAGO GONZÁLEZ
(1888 - 1951)

PUBLICACIÓNS DA REAL ACADEMIA GALLEGA

A CRUÑA

1973

MANUEL LAGO GONZÁLEZ

ESCOLMA
DE
POESÍAS

PUBLICACIONES DA REAL ACADEMIA GALLEGA

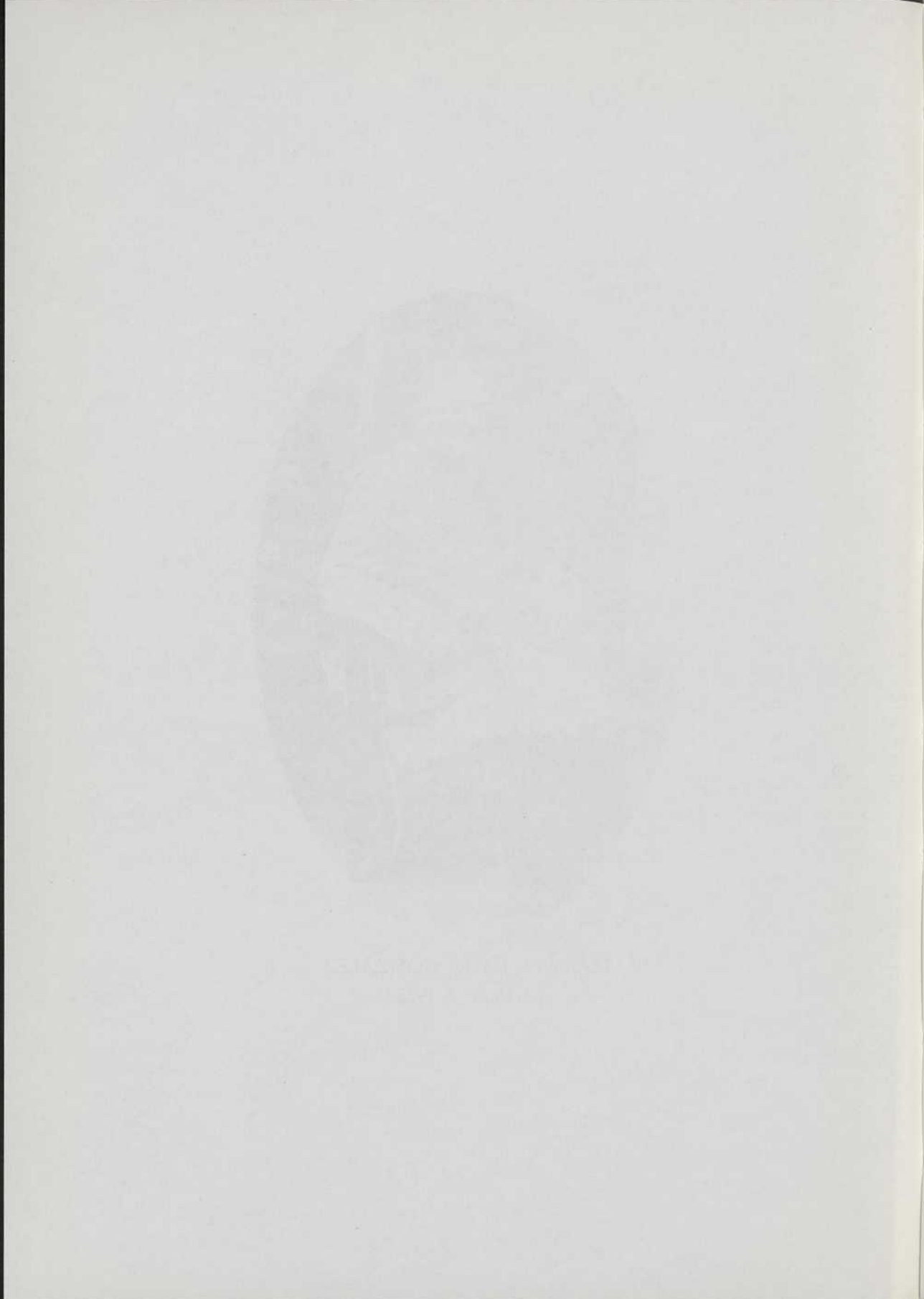
A OUBA

1973

MANUEL LAGO GONZÁLEZ

(* 1866 - † 1925)

LAGO GONZÁLEZ

NO DÍA DAS LETRAS GALEGAS

A nosa Real Academia fai que se adique a Lago González o "Día das Letras Galegas" neste ano de 1973. Lembramos deste xeito a un dos máis xurdidos poetas do Rexurdimento e anovamos as gabanzas do Prelado que, fai agora medio século, soupo axuntar carón seu o meirande fervor, na súa chegada á Se de Compostela; leda acollida trocada axiña en pranto pola morte.

En Lago, máis aínda que en outros escritores e artistas, a obra e o vivir han sere ollados á par. Inda diríamos que nél o home está por riba das súas obras, tendo tanta valía. As mudanzas dos tempos poden ir esmacelando esta ou aquela folla dos seus escritos; o espírito ha perdurar antre nos, mentras Galicia sexa. A veira de tanto desleigado como medra polos camiños do mundo, él foi espello de afinamento. Dende os días en que "pequeno xunto ao lar corría" polas encostas verdecentes do Cruceiro do Monte, deica o intre mesmo de dar a i-alma ao Señor, pois as súas derradeiras verbas foron pra pedir que os galegos se axuntasen, en ben do seu pobo.

Sempre viviu a carón da natureza, se achegou sempre aos abaxados, falou a lingua das nais, esculcrou no noso pasado, traballou polo porvir. Dende mozo, nas aulas, no xornal, na cátedra, no púlpito, nos sindicatos agrarios, na cadeira de Tuy, no Arcebispado de Santiago... Nada na Terra era ello pra él. Cando fixo a edición do *Onomástico Etimológico* do P. Sarmiento, decíamos que tamén podía louvarse de ter pousado o seu ollar sobre canto Galicia cría, sobor do que os galegos teñen feito e poden facere... Dou a todo. As herbiñas que collía pra o P. Merino, os arbres que crasificaba con Areses, as

inscripcións que lía pra Sampedro, as verbas dos antigos mesteres, os xogos dos nenos, as cantigas dos mozos, os ditos dos vellos, os pergameos dos Arquivos de Tuy e de Lugo, os derradeiros volumes que saían encol dos "Cancioneiros", as gramáticas, os repertorios... Sentíase a rentes do chan nativo. Tiven a ledicia de acompañalo cando confirmara aos rapaciños de Mourente, cando adoutriñaba aos mariñeiros da Moureira, cando falaba os escolares, cando abría exposicións de arte... E gardo ese *Ensame de Concencia* que amostra qué fondo coñecimento tiña das nosas xentes, das mulleiriñas da aldea, dos mandadores da vila, dos alburgueiros, dos probes, como aquel *Xan Gallego* que escaldado dos homes, tiña sempre nos beizos o "Dios dará" dos que non o agardan todo desta vida fuxidía.

Na festa das nosas letras hanse loubar a súa sabencia e a súa virtude, poñeranse frores "da verde Armamá" na súa cova da Capela de Raxoi, follearanse os seus escritos, farase memoria do servizo dos libros que garda con amor a Universidade, tornará ás conversas o celme dos seus ditos, o *San Campio* e o *Sol da Primavera* voltarán ás voces dos coros enxebres. Namentras, os vellos amigos, os poucos que imos quedando, coidaremos naquel homildoso crego tudense que, facéndose todo pra todos, inda no cumio da súa sona, escollía por alcu-me "Xan de Ningures".

A Real Academia Gallega ten con Lago González obrigas fondas. Contouse antre os seus primeiros membros, o seu *Elogio de la Lengua Gallega* foi lido na xuntanza inaugural, o 30 de setembro de 1906, o "Boletín" recolleu estudos seus e xunguíuse ás nosas xeiras. Recibíu da Corporación, en vida e morte os meirandes honores que pode conceder. Os anos non fan esquecer as nosas débedas nin aminguan as ofrendas que compre adicarlle, mantendo vivo o seu exempro e a nosa gratitude.

Emporiso, dá a prensa este feixe de poemas seus, algúns deica hoxe non publicados. Os estudantes que no 1925 espallábase a primeira escolma de Lago somos xa vedraños académicos. Co mesmo agarimo que entón, temos que pedirvos que os acollades agora, que os repasedes, como quen canta ou, mellor, como quen reza. Adeprenderedes a ver con ollos ledos a *Fror Nova* das nosas valgadas, as lanzas do sol no retorno do tempo craro, as nubes borrallentas das *Inverneiras*; camiñaredes cara os relembrs primeiros na *Miña Casiña* e miraredes espellada a vosa saudade nas *Lembranzas da Terra*, sentirédevos mais perto dos que sufren ca *Nai e Fillo*, lembraredes as feridas do abandono ou da inxusticia, reviviredes a nosa hestoria co

Derraideiro Celta o Tesouro, Pedro Madruga... E, como chorou co *Pastor Morto*, anovaredes o doo do pobo cando se viu orfo dél. E cicáis podades enxergar millor que non foi valdeira a súa semente nin errara Ramón Cabanillas cando saudou a chegada de Lago como un encetar de tempos novos:

“Sete séculos pasados —meu báculo sostera
 quen fillo da miña Terra— ten de amala como nai,
 novas rosas en Galicia — a frorir comenzarán...”

E poderedes engadir ao epígrafe da súa laude o verso que Pondal acuñou pra os bos e xenerosos: “Certamente éste era grande cousa”.

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

EDADE

1868, 11 setembro.—Nace en Trazo, Galicia, o Sr. Xosé Filgueira Valverde, fillo de Sr. Manuel Filgueira e de Sr. María de los Angeles. Estudou no Seminario de Calcedra, e no de San Carlos de Compostela. Foi profesor de Matemáticas e de Física. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia.

DOCE ANOS

1878, 18 outubro.—Faleceu en Compostela, Galicia, o Sr. Xosé Filgueira Valverde, de idade de 10 anos, vítima de un ataque de epilepsia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia.

TRÉCENOS ANOS

1878, 18 outubro.—Faleceu en Compostela, Galicia, o Sr. Xosé Filgueira Valverde, de idade de 10 anos, vítima de un ataque de epilepsia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia.

QUATRO ANOS

1881, 5 novembro.—Faleceu en Compostela, Galicia, o Sr. Xosé Filgueira Valverde, de idade de 13 anos, vítima de un ataque de epilepsia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia.

1881, agosto.—Faleceu en Compostela, Galicia, o Sr. Xosé Filgueira Valverde, de idade de 13 anos, vítima de un ataque de epilepsia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia.

SEIS ANOS

1884, 23 setembro.—Faleceu en Compostela, Galicia, o Sr. Xosé Filgueira Valverde, de idade de 16 anos, vítima de un ataque de epilepsia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia.

DEZANOS

1893, 6 setembro.—Faleceu en Compostela, Galicia, o Sr. Xosé Filgueira Valverde, de idade de 25 anos, vítima de un ataque de epilepsia. Foi secretario da Real Academia de Ciencias e Letras de Galicia.

[The page contains extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. No specific content can be transcribed.]

A VIDA DE LAGO GONZÁLEZ

EDADE

1865, 12 outono.—Nace en Tuy. Pais: Don Xosé Lago Maceira e Carlota González Fernández. Foi bautizado na Parroquia do Sagrario de Catedral. Tivo cinco irmáns: Telmo (1868), Ramona (1870), Serafín (1872), Petronila (1874) e Xosé Carlos (1879).

DOCE ANOS

1878, 16 Santiago.—Entra no Seminario de Tuy. En dez anos aproba os catro cursos de Humanidades, os tres de Filosofía, seis de Teoloxía, Dereito Canónico e Disciplina Eclesiástica, cas mellores calificacións e premios.

CATORCE ANOS

1880, 19 setembro.—Primeiras poesías, datadas.

QUINCE ANOS

1881, 2 Santiago.—Publicación da primeira poesía: “Al Aloya” no xornal de Tuy “El Eco del Miño”.

1881, agosto.—“Calabazas”, peza de teatro en galego.

DEZASÉIS ANOS

1882, 22 setembro.—Primeira distinción académica. Titular da Academia Mont-Real de Toulouse.

DEZASETE ANOS

1883, 6 febreiro.—Primeira disertación erudita: “Galicia anti-gua. Los Celtas” (17 anos). Neste ano escribe: “O derradeiro celta”, “O sol da Primavera”.

VINTE ANOS

1886, outono.—O Bispo Hüe y Gutiérrez mándao a Compostela pra estudar Hebreu e Grego con Don Francisco González Gómez. Prepárase en seis meses e quedalle tempo pra traballar nos arquivos e facer amizade con escritores e estudantes.

VINTEÚN ANOS

1887, 27 setembro.—Cátedra de Grego e de Hebreu no Seminario de Tuy.

VINTEDOUS ANOS

1888, 26 de mayo.—Ordes maiores. Primeira misa no Seminario.

VINTETRÉS ANOS

1888, 15 nadal.—Sal o primeiro número de “La Integridad”. Lago, periodista.

VINTECINCO ANOS

1891, día de San Xohán.—Xogos Frorales de Tuy. Sermón de Cerviño. Discurso de Murguía. “Gabanza da Lingua Galega” de Lago.

VINTESETE ANOS

1893, 7 setembro.—Bachillerato en Teoloxía. Tuy.

2 outono.—Licenciado en Teoloxía. Santiago.

4 outono.—Doctor en Teoloxía. Santiago.

VINTENOVE ANOS

1895, marzal.—Incidentes periodísticos en Tuy.

TRINTAÚN ANOS

1896, 2 de nadal.—Cesa nos postos que tiña en Tuy. Trasládase a Lugo. Cátedra de Teoloxía no Seminario. Edición das obras de Hüe. Segretario de Cámara.

TRINTA E DOUS ANOS

1898, mes de San Xoan.—Coengo da Catedral de Lugo.

TRINTA E CINCO ANOS

1900.—Campaña dos Sindicatos Agrarios.

TRINTA E CINCO ANOS

1901, 1.º outono.—“El Resurgimiento de la Escolástica en España”. Discurso na apertura de curso do Seminario.

CORENTA ANOS

1905, 6 Santos.—Académico de Número da Real Academia Gallega.

CORENTA ANOS

1906, 28 San Xohán.—Correspondente da “Real Academia de la Historia”.

30 setembro.—Ingreso na Academia Gallega: “Elogio de la Lengua Gallega”.

CORENTA E TRES ANOS

1909, 10 de mayo.—Fillo adoptivo de Lugo.

5 agosto.—Preconizado Bispo de Osma.

6 setembro.—Homaxe da Provincia de Lugo.

CORENTA E CATRO ANOS

1910, 3 abril.—Consagración episcopal, en Tuy.

5 San Xohán.—Entrada solene no Burgo de Osma.

2 agosto.—Primeira Carta Pastoral. “El Magisterio de la Iglesia”.

CORENTA E SEIS ANOS

1911.—“Manual de Estudios Bíblicos”. Adaptación do “Bibelkunde” de Bruell.

CORENTA E SEIS ANOS

1912, 19 marzo.—Carta Pastoral: “La Sagrada Comunión”.

14 agosto.—Carta a Don José Canalejas, Presidente do Gobierno sobre a “Ley de Asociaciones”.

CORENTA E SETE ANOS

1913, 26 San Xohán.—“El Catecismo y la Civilización”. Discurso no Congreso Catequístico de Valladolid.

CORENTA E OITO ANOS

1914, 18 mayo.—Elexido Senador.

CORENTA E NOVE ANOS

1915.—Discurso no Congreso de Terciarios Franciscáns.

CINCOENTA E ÚN ANOS

1917, 25 febreiro.—Carta Pastoral: “Excelencias de la Fe”.

25 mayo.—Preconizado Bispo de Tuy.

28 agosto.—Entrada solene en Tuy, a sua cidá natal.

CINCOENTA E DOUS ANOS

1 Santos.—“El Régimen Espiritual”. Carta Pastoral.

CINCOENTA E SETE ANOS

1923.—Prólogo a edición do “Onomástico Etimológico” de Fray Martín Sarmiento.

24 Santiago.—Preconizado Arcebispo de Compostela.

CINCOENTA E OITO ANOS

1924, 24 febreiro.—Regreso de Roma de recibir o palio.

6 abril.—Entrada trunfal en Santiago de Compostela.

19 abril.—Homaxe da Universidade Pontificia.

4 mayo.—Ingreso no Seminario de Estudos Galegos.

12 mayo.—É recibido na Universidade.

18 mayo.—Entrada na Cruña.

8 San Xohán.—Recibimento en Pontevedra.

Día de Santiago.—Primeira Carta Pastoral: “Universalidad de Xesucristo”.

CINCOENTA E NOVE ANOS

1925, 18 de marzal.—Morre santamente no Pazo de Santiago.

24 marzal.—A Universidade fai un chamamento pra que Galicia pague as suas deudas, mercando a sua Bibrioteca e que éste sexa o verdadeiro moimento na sua lembranza.

1929, 26 Santiago.—Abrese con solenidade a “Biblioteca Lago”. Discurso do Reitor, de Mons. Tedeschini e do Ministro de Xusticia.

1965.—Celébrase con solenidade o primeiro centenario do seu nacimiento.

Imprentase a sua obra en galego ou referente a Galicia.

1973.—Adícaselle o “Día das Letras Galegas”.

O SOL DA PRIMAVERA

ALBERTO

Senza o día festivo,
y o vento botacadeiro
larga se ao silencio.

ESCOLMA DE POESÍAS

recolleto
cantos deo polo VII.

As herbas e regueiros
mírmesendo unhas fan,
con hai cónca nos outeiros
nir nas raras nio na efra,
Ea e orculo cantilen
nas súntas da herba moí
Ou raposa d'ista abita,
vindo a ver coar o sol.

Ou raposa, vultu logo,
que se ama coa foga,
que se leia y clura
con moí tra marida.
Ou raposa d'ista abita,
vindo a ver, que mero xa.

Cantamos, requitos todos
cantigo de nota leira
o sol da carta Galuda
mois honra núnica.

1800-1809

1801, 28 Madrid.—Carta Pastoral: "Exortaciones de la IV".

20 mayo.—Procuración Diego de Tuj.

20 agosto.—Carta Pastoral: "Exortaciones de la IV".

1810-1819

1 febrero.—"El Regreso Espiritual". Carta Pastoral.

1820-1829

1820.—Prólogo a edición de "Cronología Eclesiástica" de Fray Martín Bermúdez.

24 Santiago.—Procuración Arzobispo de Compostela.

1830-1839

1831, 21 Adrovi.—Registro de Renda de realzar o pelle.

5 abril.—Carta Pastoral en Santiago de Compostela.

10 mayo.—Carta Pastoral: "Exortaciones de la IV".

4 junio.—Ingeniería de Estudios Gallega.

12 mayo.—Carta Pastoral en Universidad.

18 mayo.—Carta Pastoral en Ourense.

1 San Xpán.—Resolución en Pontevedra.

18 de Santiago.—Primera Carta Pastoral: "Intransigibilidad de Xesús".

1840-1849

1841, 12 de marzo.—Mera cartillón en Faro de Santiago.

14 marzo.—A Universidade foi un chamamento pra que Galois pagase as suas dívidas, atribuídas a sua Bibliotheca e que são para a Universidade por causa da sua lembrança.

1842, 20 Santiago.—Alvise, com solicitude a "Bibliotheca Latina". Dependence do Reino de Léon. Tachadino e do Ministro de Justiça.

1843.—Carta Pastoral em referência a primeiro octenario do seu archiepiscopado.

Carta Pastoral a sua obra em galgo em referência a Galícia.

1844.—Admissão a "Dia das Letras Gallegas".

O SOL DA PRIMAVERA

ALBORADA

Rompe o día feiticeiro,
y-o ventiño brincadeiro
funga xa no piñeiral;
os cantores
reiseñores
cantan ledos polo val.

As fontañas e regueiros
murmuxando mainos van;
non hai néboa nos outeiros
nin nas corgas nin na chan.
Xa o orballo centilea
nas folliñas da herba mol:
Ou rapaces d'ista aldea,
vinde a ver nacer o sol.

Ou rapaces, vinde logo,
que xa nace coma fogo,
que xa brila y-alumea
con moi viva craridá...
Ou rapaces d'ista aldea,
vinde o ver, que naceu xa.

Cantemos, cantemos todos
cantigas da nosa terra:
o sol da verde Galicia
moita fartura alumea.

Xa dá o sol na frondente ladeira
onde están os pomares en frol.
Ai! o sol da felís primaveira,
qué prácido sol!

O sol da nosa aldea
bendito sea;
que cobre os ceos d'azul color
y-enche corgas e vales e montes
e ladeiras e regos e fontes
de ventura, de vida y-amor.

1883

FROR NOVA

Luz da y-alba sorría no ceo,
cantaban as aves
y-espertando co sopro da brisa,
quediño falaban as follas dos arbres.

Onda o río, tremando sinxela
nas ondas do aire,
unha fror despechou o cogollo,
mais puro e mais limpo qu'as alas d'un ánxel.

Na illa e así na irreverente natureza
que a vida se pensa en todo
Adá e así de illa primavera,
que próspero así

O sol da primavera
que a vida se pensa en todo
que a vida se pensa en todo
T O X O S . . .
que a vida se pensa en todo
de natureza de vida y amor

Toxos bravos, toxos irtos
que nascestes entre os mirtos
do xardín dos meus amores,
toxos d'amarelas frores,
toxos de feras espiñas,
duros coma as penas miñas,
acedos coma o meu mal...

A MIÑA CASIÑA

Na ladeira d'un monte asentada,
e coberta cas follas da viña,
eres linda, bonita e branqueada,
pequena casiña.

Ai! qué cousas me trai á memoria
a tua omaxe, tan dulce e querida...!
ela dism'o lugar ond'a hestoria
comenza da vida.

Cánto, cánto antr'os álbores todos
d'ese enxido brinquei de pequeno,
cántas veces "nanai" con bos modos
chamoume: "meu neno".

Qué gustiño do vran nas auroras
daba o sol que nacía no ouriente
e alumaba o valado, as amoras,
os campos y-a xente!

Eu corria... louquiño... corría!
das amoras buscar un ramallo,
e dempois as pingotas bebía
tan brancas do orballo.

Qué dozuras, nanai, qué dozuras,
sinto ó ter un tan lindo recordo...
cando chego d'aquelas venturas
a preto do bordo!

Eu corría... louquiño... corría
hastr'o monte buscar tromentelo,
e cas polas e pés que traía
lavaba o cabelo.

E dempois eu brincaba no enxido,
arredor, arredor, das pereiras,
e marchaba, sin fin nin sentido,
correndo ás carreiras.

O ventiño que perto, nos toxos,
asopraba amoroso, fungando,
a bicar meus cabelos tan roxos
chegaba moi brando.

Eu gozaba! —Qué doce ventura,
cánta paz me bordaba na y-alma!
era paz moi tranquila, moi pura,
dolcísima calma.

E de noite (qué linda alembranza!)
cando vía nas nubes a luna
que bicaba ca pálida lanza
o bordo da cuna.

Ai pequena casiña! a tua omaxe
que na mente me bole tan linda
—cántos ánimos dame e coraxe.
qu'os cantos me brinda!

Ben m'acordas —n'acordas?— eu era
o pequeno dos roxos cabelos...
—ai casiña d'amor! quén me dera
decote inda télos.

Mais non podo... Pasaron os anos
e con eles tamén as venturas,
e dempois de eses tempos tan llanos
camiño ás escuras.

Inda alembro por veces —coitado!—
as dozuras dos anos pormeiros,

inda alembro a casiña, o valado,
as froles y-outeiros.

Mais apenas de tal alembianza
chega a mente á pretiño do bordo,
choro ó ver tanta fina esperanza
tornada en recordo.

Ai! adiós, miña casa querida,
deixa, deixa, non queira cantarte
hastra tanto ch'entone sentida
cantiga, ó mirarte.

Mais... non marches, casiña, tan pronto
d'esta miña tan probe mamoria;
gozo tanto, meu lar, cando conto
tua máxica gloria!

Pensarías, meu lar, cando neno
n'ese enxido decote brincaba,
que co tempo do mundo o veneno
pra min s'achegaba?

Pensarías acaso —quén sabe!
que eu chorase co tempo, casiña...?
Ai, non, non! Mais deixai-me c'acabe
con cántico axiña.

Eu non sei qué pesares xa sinto,
si tal vida con ésta comparo,
aquí alcontro un fatal laberinto,
alcontro alá un faro.

Adiós, pois, miña casa, meu lar,
adiós, niño de tenros amores,
hastr'un tempo en que vaya cantar
nos teus arredores.

Adiós, campos, montiños, outeiros...
Un recordo conservo de vós;
adiós anos da vida pormeiros,
adiós, ai! adiós.

Tuy, 30 de maio do 1882

GALICIA

Eu conozo unha terra de fartura
de paz e d'hermosura
en donde espalla o sol luces e frores,
eu conozo unha terra d'alegría
en donde a noite é día,
e pesares e coitas son amores.

Terra de bendición! Terra querida
donde eu viñen á vida
nun berce de mil prantas olorosas!
Terra que bica o sol anamorado
deixando en cada prado
en señal dos seus bicos ledas rosas!

...ARIBA A FALA GALLEGA DE

(FRAGMENTO)

A Xavier Vales Failde

No leito dos nosos vales,
no cume dos nosos montes,
á veira dos nosos ríos,
nos nosos campos de frores,
oíse unha música tenra,
cantiga de rousiñoles,
que enche de bágoas os ollos
y-alcende no peito amores...,
a música alegre da fala gallega,
da fala máis linda que falan os homes.

Oína cando era neno
tan gasalleira e tan doce
que coidéi que eran os ánxeles
que do meu berce no borde...

DE GALICIA NA BANDEIRA...

De Galicia na bandeira
vai a lus e vai o ceu;
vai o sol, esa fogueira
que na doce primaveira
tanta frol espaxeou.

Na bandeira de Galicia
vai o ceu e vai o sol,
e vai Dios, Rey de Xusticia,
que pra ser nosa delicia
quixo ser de Lugo a frol.
Sacramento dos amores
branca lus, azul do ceu,
benia vos, nunca millores,
no solar dos trovadores
bandeiras hacharei eu!

15 marzo 1909

A NAI E O FILLO

Nacéu coma unha froliña,
coma unha pingota d'auga,
cuns cabelíños tan roxos
coma as estrigas douradas,
cunha cariña tan limpa
coma a neve das montañas,
e cun sorriso na boca
coma a luz dunha alborada.

—Ai, miña prenda,
prenda da y-alma!
Tes uns beizos, meu neno querido,
tes uns beizos mais lindos ca a grana
y-unhas manciñas
coma duas pratas.
Dous luceiros azules che bolen
ós lados da cara
como bolen no ceo as estrelas,
que brillando s'alcenden y-apagan.
E qué duas rosas
máis encarnadas
tes na cariña
de neve branca!
Mais, ti choras, meu neno?
Por qué, choras? —Non falas?
Por qué, meu anxeliño,
deitas a fío as bágoas?
E que vés dos ceos,
meu ánxel sin aas,

e sintes da gloria
as doces lembranzas?
Non chores, filliño,
cala, prenda, cala;
que antre as secas espiñas da terra
hai xardís en que Dios se retrata.

Haiche rosas coma a neve,
e mapolas encarnadas,
y-unhas azuceas limpas
coma as escumas da y-auga.

Ai si ti as viras,
fillo da y-alma!

Non chores, filliño,
prendiña, cala:

Cala, qu'en chegando o cuco
que antre abril e marzo canta,
heite levar no meu colo
polos campos a buscalas;
heiche de facer ramiños,
ramiños de frores brancas,
e verás como os teus ollos
n'aquelas frores regala.

Xa verás, xa verás cando o cuco
da cor da borralla
cante enriba d'aqueles piñeiros
qu'alí crecen á veira da casa

Así diz a nai namentras
no berce ó neño abana,
ó neno que xa adormece
envolveito en limpas sábenas,
lindo coma un ánxel santo,
cas suas gadellas douradas,
cas mapolas alcendidas
e cos seus beizos de grana.
Y-a nai mírase no fillo,
e d'abanalo non para:
sólo nél ten os seus ollos,
sólo ten nél a sua y-alma.

Ai, probe nai! Si souperas
o qu'ó teu neno lle pasa!

—Non ves cál perde as mapolas
que lle lucían na cara?
Non ves que se lle puxeron
de súpeto esblancuxadas?

Qué tes, neniño,
neno da y-alma?
E botoull'unha mau de contado
y-atopouno xa frío... Voara.

E fora qu'o neno
cas venturas da groria soñara
e fuxira dos campos da terra
por ir a gozalas.

Tuy—abril—1883

LIBERTADE

A Rosendo G. Troncoso

Aquí dentro da cárcere vives
sereno e tranquilo
como viven os páxaros ceibos
nas prumas do niño.

Pol-as reixas de ferro contempnas
o ceo infinito,
onde brilan as luces do día
tecendo sorrisos.

Ves os montes cubertos de nubes
y-os campos froridos,
y-o pasar arredor da cadea
parentes y-amigos.

E non sintes o peito magoado
y-o rostro alcendido;
que te miras no fondo da y-alma
y-atópaste limpo.

Anque teñas o corpo aquí preso,
non téas, meu amigo,
con cadeas atada esa y-alma
que é filla de Cristo.

Libertade do corpo non vale,
que o corpo e cativo.

Cántos hay que son libres do corpo
e presos do espírito!

12 marzo 1895

XAN GALLEGO

N'unha aldea de Galicia,
de onda o Miño, nacéu Xan.
era fillo d'unha probe;
un probiño era seu pai.

De pequeno, coitadiño!
tivo qu'ir gañar o pan,
e de mozo traballaba
na laboura sin folgar.

—Meu filliño, lle decía
moitas veces sua nai,
vas morrer s'é que non podes
algún día traballar.

Miña nai, non teña pena
polo día de mañán;
Dios é pai dos que non teñen,
Dios dará.

Xan gallego xa era grande
y-era a groria do lugar,
por bo fillo, por bo mozo,
por honrado e por leyal.

Unha vez foi cara a vila
e dixéronlle os d'alá:

—Xan Gallego, eres soldado;
deixa a casa de teus pais.

Cun fusil marchóu á guerra.
Dios! que nobre militar!
vinte veces o feriron,
se tal vez non foron máis.

Pero sempre foi pra diante,
e gañóu a pelexar
máis alaudos e máis groria
ca o máis bravo xeneral.

Unha vez chególle ó campo
unha carta de sua nai:

—Meu filliño, Dios te traya
do servicio forte e san.

Teu paiciño estáche vello,
xa non pode traballar;
qué será de ti, si volves
c'unha eiba, probe Xan?

—Miña nai, non teña pena,
dixo él, cando leu tal;
Dios é pai dos que non teñen,

Dios dará.

Derrotados os contrarios
da campaña volveu Xan,
que cubrira de coroas
a bandeira nacional.

Tras dez anos de servicio
torna á casa do logar
y-unha vella sai a porta...,
c'un vestido negro, sai.

—Meu filliño, estouche sola,
dizlle a vella a sospirar;
teu paiciño morreu onte
y enterróuse esta mañán.

—Miña nai, non teña pena;
bo cristiano era meu pai,
Dios axuda ós que non teñen,

Dios dará.

Xan volveu ó seu traballo,
e gañóu o seu xornal,
e na casa dos dous probes
houbo sempre qué xantar.

A velliña caíu mala;
cando estaba pra espirar
víu ó fillo ó lado d'ela,
e colléndolle unha mau:

—Mira —dixo— que traballes
qu'eu non teño que deixar.
Quedas solo, sin emparo...
Dios t'axude, probe Xan.

—Miña nai, non leve pena,
non s'afrixa, miña nai;
Dios é pai dos que non teñen,

Dios dará.

Xan pasaba todo día
na laboura a traballar,
que non houbo en moito tempo
millor brazo e millor mau.

Sementeira qu'él facía
era cousa d'alabar;
veigas d'herba que segaba
non podían render máis.

Pra poñer os bois ó carro
ninguén tivo unha arte tal;
y-en liñares e malladas
o millor sempre era Xan.

Nos traballos e fatigas
nunca o pe volveu pra tras,
y-en honrado e bo veciño
ninguén l'iba máis pra-lá.

Bo cristiano e bo gallego,
pol-a noite ó pe do lar,
no rosario unha lembranza
dedicáballe a seus pais.

E decía moitas veces
o seu dito en santa paz:

—Dios é pai dos que non teñen,

Dios dará.

Xan Gallego foi velliño,
e non pudo traballar;
Xan Gallego tivo fame
e ningúen lle daba pan.

Quixo andar de porta en porta
pol-as casas do lugar;
mais as pernas n'o levaban,
e sentía cortedá.

Entón víñanlle á memoria
as palabras de sua nai:
—Vas morrer s'é que non podes
algún día traballar.

Mais volvía ó ceu os ollos
e decía: Probe Xan,
Dios é pai dos que non teñen,
Dios dará.

Aquel día foi a velo
un creguiño da cidá;
diulle pan pra que comese,
levantóuno e diulle a mau:

—Ven comigo, Xan Gallego,
ven comigo a onde estarás
con mais vellos coma ti
que non poden traballar.

Este mundo esqueceos logo,
non fai caso a sociedade;
pero hai almas que lles queren
porque Dios nos quixo máis.

Donde o mundo fecha as portas
inde as abre a caridá.
Ven á casa dos velliños,
terás cama e terás pan.

Xan Gallego foi pra vila;
Xan Gallego vive alá,
e ten ánxeles que o sirven
e lle chaman seu hirmau.

—E de noite, cando reza
polas almas de seus pais,
e se lembra da sua vida
e da casa do lugar,
diz con gozo: —Benia ó día
en que dixo o probe Xan
“Dios é pai dos que non teñen,
Dios dará”.

Tuy, 1896

A LOITA POL-A PATRIA

“Véndenme os bois
e véndenme as vacas
y-hastra me venden
o pote das papas.

Véndenme a cunca
amais o cunqueiro
y-hastra me venden
o meu tabaqueiro”.

* * *

Así escramou un vello que o peso de cen anos
levaba tan afeuto como levan
os carballos dos montes de Galicia
unha croa de pólas na cabeza.

Erguéuse ó pé da porta da sua chouza probe,
e mirou cara á vila con mais pena
cal se o verdugo cun puñal de aceiro
ll'arrincara do peito as entretelas.

* * *

—Por isa costa abaixo
—dixo vertendo a fío tristes bágoas—
vamos levar á vila
a riqueza y-o pan das nosas casas.

Alá están os larpeiros
que pouco a pouco todo nos aldraban;
aquí están os escravos
que non poden comer se non traballan.

Alá están os que venden
ista terra bendita e nol-a aldraxan;
aquí viven os fortes
que saben ir á loita pol-a Patria.

Ai, fillos de Galicia!
erguédevos agora a rescatala;
que non é bó galego,
nin ten o corazón da nosa raza,
quen a sua nai vé presa
en misarabre escravitude, e cala!

1895

ALBURGUEIRO

—Hoxe veño pra onda vos,
hoxe non quero faltar;
habédesme d'agardar,
que volo xuro por Dios.

—Non mintas, Pepe ¹, non mintas,
que ti eres mui mentideiro,
e por ben que nolas pintas
non nolas metes, Pepiño.
Anda, vaite ó teu camiño,
alburgueiro!

—Queredes que volo xure?
Por éstas! Hoxe non minto,
e si non veño, consinto
que un crego me desconxure.

—Desconxurarte? Por qué?
Seica eres un feiticeiro!
Mais anque o xures, a fe
que o teu creto é mui pouquiño.
Anda, vaite ó teu camiño,
alburgueiro!

¹ Don Xosé Alonso, amigo da infancia de Lago González, a quen éste levóu consigo, como mordomo, cando o poeta foi nomeado bispo do Burgo de Osma. O tal Pepe aparece citado noutras moitas composicións do mesmo autor. Era home ateigado de intensa morriña. Lembrándose, por exemplo, das festas de San Telmo, decíalle ao prelado: “¡Canté, se agora estivéramos paseando pola *Corredera!*” (que o bispo chámalle *Corredoura* nos seus versos). Con este motivo escribiu Lago a fermosa poesía “Lembranzas da terra” na que lle recorda a Pepe as vésperas dos festexos tudenses.—Noticia facilitada polo académico correspondente don Darío Álvarez Blázquez, residente en Vigo.

—Eu veño; mais si non veño
(Dios me libre de o facere)
podedes todos creer
que vos é cousa do deño.

—Será ho! cun desconxuro
que faga un crego aldrabeiro
librámoste d'ese apuro;
mais... bota gran no muíño!
Anda, vaite ó teu camiño,
alburgueiro!

QUÉROVOS MOITO

“—Quérovos moito,
son voso amigo;
aquí tiven o berce de neno
meus honrados hirmáns galleguiños.
Vales e corgas,
montes e ríos,
vilas nobres de Tui e da Guardia
asentadas na veira do Miño;
chámovos sempre
meu paradiso;
que vos levo no peito gardados,
que vos levo na y-alma escondidos.
Eu quero en paga
de tal cariño
que me voten os nosos paisanos,
estes meus labradores queridos.”

Tales parolas
contan que dixo
un que ó cabo saliu deputado
e que á presa marchou do destrito.
Foise e non torna;
qu'o seu cariño
e cariño dos votos, Galicia,
n'é cariño do ben dos teus fillos.

Foise e non torna;
por outros sitios
anda o tal debullando diñeiro

como aquí debullamos o millo.
En terra allea
ten labradíos,
pousas, casas e montes e todo
o que teñen ás veces os ricos;
e non ten nada
no teu destrito!

Tende conta gallegos, con ises
que vos veñen con cara d'amigos.

1895 (?)

O FOL DE BRAIS

F A B U L A

—Marica, veño da vila,
y-estiven n'unha reunión
donde un homiño falaba
que era un alabar a Dios.
Qué de cousas alí dixo!
E cómo tiña razón!

—E logo, qué dixo, Brais?

—Dixo que eses ricachós,
que teñen diñeiro e terras,
viven do noso sudor,
e zugando noso sangue,
porque lles deixamos nós.
E mira ti que che é certo;
que Pepe o de Barazón,
si non lle traballamos
pol-o día e pol-o sol,
o que é tegas de centeo
non collía catro, non.

—Y-a nós, Brais, si no moiño
no-nos moe o grau Quirós,
no-nos dan fariña munda
as leiras...

—Marica, boh!
Ti non entendes? a gaita

é pro gaiteiro... Despóis
dixo unha cousa aquel home!
Dixo que veu a acasión
de repartir a riqueza
e todo o que Dios crióu.

—Asús! nunca se viu outra!
Sería un tolo?

—O que foi
é que dixo cousas grandes:
que o rico non é señor
do que ten; que a terra toda
é de malos e de bos,
sin diferenca, coma o aire,
e coma a lus y-o calor;
e que dentro de moi pouco
virá unha revolución...
—(Fuxe, demo!)

—Que reparta
casas, terras e doblós,
e quitándollos ós que os teñen...
—Como llos quita un ladrón.
—(Ai qué torda!) Pra llos dar
ós veciños d'arredor.
—E seica che gusta?

—Vaya!
Inda hei levar un quiñón
nas terras de Don Alberte
e nas casas d'Armengol,
e do peto que o veciño
Pérez no Brasil ganóu,
ben pode ser, Mariquiña,
que nos toquen tres millós.
Seica non che henchen o ollo?
—Mais non te lembrás, papón,
de que ó pe da nosa porta
vive Pepe o de Guillós
que non ten unha cadela,

e nós temos n'aquel fol
cento e dous pesos en prata?
—E verdá; son cento e dous.
—E vai haber que lle dar
cincuenta e un...

—Eso non!
Repartir que se reparta
todo canto Dios crióu;
mais... que ninguén se m'astreva
a pór a mau no meu fol!

Decembro do 1900

AIRES DO MIÑO
SAN CAMPIO

I

A ALBORADA

Lus da yalba cobre o ceo,
doura os campos, doura os montes.
e nos regos e nas fontes
lindas pelras verte arreo.
Hoxe hai festa ó pé do Miño,
hoxe hai troula y-alegría.
Ei, rapaces! hoxe é día
de San Campio queridiño.
Vamos ver o noso Santo,
vamos ver a nosa frol,
que da eirexa n'un recanto
loce e brila coma un sol.

Xa s'erguéu coma roxa fogueira
ese sol qu'a fartura nos trai;
e do Miño na verde ribeira
moita xente, piedosa e rideira,
pouco e pouco xuntándose vai.

II

OS PELEGRINOS

Ai fillos do Miño!
Vir todos acá,
a ver o Santiño
que na cama está.

Vinde a ver o Santo
que nos trouxo Dios,
qu'él enxuga o pranto
poñéndonos bos.

Ai lus alcendida!
Estrela do Norte!
que lles das a vida
os que están á morte.

É longo o camiño,
mais vamos alá,
a ver o Santiño
que na cama está.

Pai dos labradores,
vímosche a rezar
y-a pedir favores
ond'o teu altar.

I I I

A MUÑEIRA

Benia o día do Santo glorioso
que na eirexa branquísima está,
ond'a veira do río escumoso,
antr'os millos da verde Armamá!
Ei, rapaces! qu'a xente tolea
porque'ós malos tornóunolos bos.
Benia o Santo qu'é groria da aldea.
Benia o santo amiguiño de Dios.
Vivan, vivan paisanos e cregos
qu'o Santiño viñeron a honrar...
viva a fe dos cristianos gallegos
que é máis quente ca o lume do lar.

O DERRADEIRO CELTA

Chega ond'a cerca do castro,
mira pro fondo do val,
finca na parede o codo,
deita a cabeza na mau,
e namentras que coa outra
arrincando musgue está,
pensatible, triste e morno,
así se pon a falar:

—Alá van os nosos eidos,
a miña casa alá vay;
xa me mataron os fillos,
matárom'a muller xa;
morreron os nosos homes
que souperon peleyar,
morréron-nos os druidas
servidores de Teutás,
e matáron-nos as virxes
qu'andaban ó pé do altar
ca fouce d'ouro no cinto
y-a vara verde na mau.
Xa queimaron a devesa
consagrada á soledá...

Ay! Cando funguen os ventos
nas polas do castañal
xa non ruxirán as armas
qu'alí tiñan nosos pais...!
Donde fixemos fogueiras

os carrascos nacerán,
e no dolmen en qu'ibámos
de noite a sacrificar,
criaránse herbas e toxos
y-os mouchos aniñarán...
Cobrirán silvas y-adreiras
as pedras do noso lar,
e sobr'as mámoas dos mortos
xente allea pasará...
Cando se mova o penedo
qu'está na veira do mar
xa non irá xente nosa
con ofrendas a Teutás,
Ay! De todo o que nós temos
nin migallas quedarán...!

Así dixo o vello, e séntase,
cravando os ollos no chan.
E ó pé do castro, qu'as brétemas
da noite cubrindo van,
tamén de loito cuberto
maxinando tanto mal,
soliño, entr'as negras ruínas,
sóltase, o probe, a chorar!

Sobreiras (Tuy), mes de Santiago do 1883

O POETA VELLO

A PEPE

Non, Pepiño, non son outro home
 anque os anos pasan,
y-anque vou camiñando pra vello
 e sinto na y-alma
 os fríos do mundo,
 da terra as xeades.

Deume Dios corazón garimoso
 e doces palabras,
deume fogo d'amor e sorrisas,
 e púxome alas,
 e díxome: "Voa!"
 e díxome: "Canta!"

Y-eu voéi, volvoreta d'amores,
 e cantéi as cántigas
dos que saben amar ós amigos
 con lei e con ansia,
 vertendo nos cantos
 o mel das entrañas.

E vin, tolo d'amor, almas boas
 chegar a bandadas,
e pousarse ó meu lado, acougando
 coma pombas brancas
 de pruma de neve,
 de vivas olladas.

Ai, qué días de paz e de gloria!
si nunca pasaran!
Todo ría pra min neste mundo:
o sol espallaba
no ceo do esprito
coroas de lanzas;
e nos montes, de frores cubertas,
choutaban as augas,
e nas veigas e corgas froridas,
as aves y-as auras
cantaban os hinos
das bodas das almas.

Mais chegou o curisco do inverno
que o sangue nos calla,
entoldaron o ceo esas nubes
escuras e pardas
que rouban o día
y-a noite porparan;
as folerpas da neve tenderon
na terra esa sábana
que parez o vestido d'un morto...
Os tronos bruaban,
a noite era escura,
y-eu canta que canta!

Das pombiñas que eu tiña ó meu lado,
das pombiñas brancas,
ai! algunhas morreron co frío,
e outras voaran...!
As que inda me quedan
téñoas eu no meu peito acochadas.

Lugo, 26 de outubro do 1906

O NENO DE BELEM

Neno de cabelos d'ouro,
meu amor e meu tesouro,
rico ben,
tanto coma a ti che quero
non lle quixen nin espero
quererlle nunca a ninguén.

Esas manadas de feno
en que estás deitado, Neno,
frías son;
deixa que onda ti m'achegue
e te deite y-atafegue
no meu probe corazón.

Pra que durmas ben contente,
n'el terás un leito quente,
Neno Rei;
e d'amor unha fogueira,
no meu peito, á mesma veira
do teu berce che faréi.

Ven e durme, queridiño;
ven á casa d'un mendiño
descansar.
Esa cova está moi fría;
fora d'ela venta e xía...
Ven a porte ó pe do lar.

Hei facerche logo un trono;
mais agora durme un sono,
caravel.

E despóis, cando t'ergueres,
heiche dar, si m'os quixeres,
leite amáis favos de mel.

Hou, meu rei, meu amiguiño,
que na veira d'un camiño
berce tes,
ven acá, ven ó meu peito
e descansa n'este leito
que tan doce e quente ves.

Aquí, neno, meu amigo,
viviréi solo contigo
pra en xamáis;
e non quero máis ventura
nin riqueza nin fartura.
Ti soliño, e nada máis!

* * *

Quero ensayar na fala de Galicia,
doce coma a caricia
da nai que o seu pequeno ten no colo,
aquele metro qu'algures ensayaba
cando o seu mal me daba
a lluvia dos amores á min solo.

Y-hei de falar de ti, Pepe amiguiño,
como falan nó niño
nas noites de luar reiseñores;
hei de falar de ti, porque ti sabes,
escoitar os suaves
cantos que acalamiñan os amores.

Non é pena, meu Pepe, non é pena
que na noite serena
cando espalla feitras branca lua,
choren na escuridá do calabozo

os ollos que de gozo
algún tempo brilaban antre a rua.

Non é pena que sinta as amarguras
d'estas covas escuras
quen ten no peito un corazón de fogo
Ai! s'eu tivera as alas dos paxaros
polos verdes cornaros
o meu cantar escoitarias logo.

Non sei qué negra e maldecida sorte
me condenou a morte
n-un lóbrego rincón d'este palacio.

Non sei que foi. Botóume en terra allea,
atóume unha cadea,
negóume a las do amor y a luz do espacio.

E deixóume tan soyo e tan valeiro
d'algua ben verdadeiro,
que nin hai n-este mundo que escoite
os layos da miña alma delorida,
os layos d'unha vida
máis triste e malencólica ca a noite

Solo ti desde lonxe non t'esqueces,
solo ti m'apareces
coma un ánxel de Dios que me consola
Benia ti, que eres bó y-eres amigo;
cando se ve contigo
non cuida a miña almiña que está sola.

A ti cóntache a probe o seus pesares,
cóntache os seus cantares
e diche os seus secretos caladiña.
Ti sabes, amiguiño, a quen ben ama,
ti sabes por quen chorra
y-a quen no corazón acalomiña.

Ti sabes canto amor levo no peito;
sabes que teño feito
pro meu amor no corazón un niño.

Do verde mirto recoullín as polas
e recollín mapolas,
e tecinllo con fios de cariño.

Pero, por qué do ben d'amor che falo?
Pero por qué non calo
si xa non hai pra meu amor ventura?
Niño do meu amor, neves e frios
e chuvias e rocios
roubáronche os teus dias de ventura.

Ai no me queda non das alegrias
d'aqueles doces dias
mais co rescoldo volto xa borralla.
O vento do pesar, sóprando forte
con alentos de morte,
as últimas moxenas xa as espalla.

Adiós, cantares prácidos y-amores
xardin de ledas frores
que se tornou en gandre montería
Adiós, todo se foi... A noite triste
de negra sombra viste
o ceu azul que alumeaba o día

Solo ti, meu amigo, el luceiro
dourado e briladeiro
que rompe d'esta noite o escuro manto.
Solo ti te recreas
en anxugar as bágoas do meu pranto.
Séntate ó pe, de min, meu amiguiño,
séntate que o camiño
d'esta vida é moi longo y-é moi bravo.
Despois de tomar folgos, volveremos
a camiñar e iremos
xuntos das nosas vidas hastra o cabo.
Eres santo, eres bó y-eres amigo.
Abrazado comigo
agarda, Pepe, o ben que che deseo.
N'este mundo de pena todo chora;
agarda, ei ven a aurora,
vai a sahir pra min o sol do ceo.

O TESOURO DE SANTA MARÍA

Reina Urraca, reina Urraca
malafada te fadou
que foche unha triste reina
tendo tan gran corazón.

Si despois qu'enviudache
do Conde que era tan bó,
non te casaras co Rey
D. Alfonso d'Aragón;
Si suidaras de Galicia
e lle tiveras amor
a terra que t'acramaba
y o neno que Dios che dou,
non serias o que foche
vállate Dios.

Velei veñen pol-as ruas,
formados os escuadrós
ca xente que D.ª Urraca
por eses mundos levou
a loitar contra seu home,
por ver quen manda dos dous;
velei veñen e tran fame,
que non lles deron ración.

Donde os leva D.ª Urraca?
pra que os truxo o pé de nos?
Aique muller sin xuicio!
que reina! que taroullóu!

Doña Urraca, doña Urraca
vállate Dios.

A reina chegou a eirexa
e po-las portas entrou
o pé de nosa señora
foi rezar unha oración.

¿Rezar? Poida que rezase,
mais logo se levantou
y achegándose o Tesouro
da nai do Noso Señor
as duas maus meten na caixa
cen marcos d'ouro sacou,
e botuo fora da eirexa,
correndo como un ladrón.
Reina que toubas os Santos,
¡vállate Dios!

Ben repartiu o diñeiro,
ben a trola se fartou...
Doña Urraca estaba triste
—non-o habia de estar, non!
qu'aquel toubo que fixera
roubarálle o seu honor.

Malmuraban is soldados,
botaban escomunios
os cregos o ver que a reina
cen marcos d'ouro roubou,
y-o pobo de Lugo todo
repetía con delor:

—Reina ladra, reina ladra,
vállate Dios!

Doña Urraca tivo medo
mirou po-lo seu honor
y-o pé de Santa María
foi rezar outra oración.

Rezar? D'esta vez rezouna
e tristes bagoas chorou
dicindo: Santa María
dádeme o voso perdón
si vos roubei o tesouro,
vilas e terras vos dou.

Pedidelle o voso fillo
que me dea a salvación.
—D.ª Urraca, probe reina,
vállate Dios!

Moito andivo D.ª Urraca
de Galicia pra Aragon;
moitas amistades fixo
e moitas desbaratou;
moitas guerras alcendeu
por xerreira y ambición.
D'obras boas que fixese
non contan nosos avós
outra dina de memoria
fora da restitución
dos marcos que lle roubara
a Virxe do noso amor.
—Urraca, Dios che perdone;
vállate Dios.

FRORES DOS CAMPOS GALLEGOS

Frores dos campos gallegos
tráyovos eu miña nai;
máis cheirosas e máis lindas
n-outras terras non se dan.

Non co-elas moitas ansias,
moitas penas, moitos áis,
vai á nosa vida enteira,
que máis non temos pra dar.

Si máis tiverámos, todos
che virían á dar máis;
que de cartos somos probes
máis ricos de voluntá.

N-outras terras ¡malas terras!
dos gallegos falan mal;
pero ti sabes, María,
que non dicen á verdá.

Que si teñen as riquezas
outras xentes á abondar
corazós como en Galicia
nin-os houbo nin-os hai.

Corazós de galleguiños
eu che veño á presentar
préndeos ti nos teus amores,
son teus todos, miña nai!

MISA NOVA

de

DON ANTONIO VARELA RODRÍGUEZ

12 de febreiro de 1906

Os ángeles do ceo
ó pe do altar están;
as alcendidas luces
espallan misteriosa craridá;
o pobo de rodillas
rezando xunta as maus,
mentras o crego novo
ergue tremando o consagrado Pan.
Ai! A primeira Misa
canta alegría trai
pr'os ceos e pra a terra
que latexan d'amor ó pe do altar.

PENA FONDA

Pena d'amarga aflicción
encravada no meu peito,
pena que roes a eito
este probe corazón,
cesa, que non morre non,
agora o corazón meu,
seiva nova recolleu,
tenche vida con fartura,
redimiuno da amargura
o amor que mais amo eu.

LEMBRANZAS DA TERRA

Ou qué terra a nosa terra!
ou qué vila a nosa vila!
ou qué xente aquela xente
da nosa doce Galicia!

Así decía Pepiño,
así layaba e decía,
lembrándose das orelas
do Miño, das augas limpas,
e da cidade que s'ergue
coas suas torres altivas
e xardís de laranxeiras
antr'as duas cumes irtas
do monte Aloya e do Faro,
na veiga verde e garrida
que rindo atravesa o Louro
y-o Miño cantando bica.

Tui, a dos vellos amores,
na memoria lle surdía,
toda de frores cuberta,
toda de gloria vestida,
ca sua gran Corredoura
donde a xente andaba e viña
antre regueiros de luces
y-antre mares de alegría,
coa sua fresca alameda
donde bole e xeme a brisa,
co seu ponte, arpa de ferro

que fixo a bela Poesía
pra cantar ó son da gaita
a hermosura de Galicia,
coa Catedral, que somella
unha custodia bendita,
de pedra branca do monte
por maus d'ánxeles tecida,
arca santa donde dormen
as grorias nunca esquecidas
da patria de San Pelayo,
agardando que algún día
vaya alguén a despertalas,
pra que o mundo, ó velas vivas,
caya, asombrado de velas,
y-as adore, de rodillas.

Coitado Pepe! Coitado!
esta noite son as vísperas
de San Telmo queridiño,
o patrón da nosa vila,
y-hai foguetes onda o Foxo,
foguetes de lucería
que espáren mil cores
do ceu na escura cortina,
y-hai repique de campanas,
aquele repique que brinca
polas almeas y-as torres
con tal e tanta armonía,
que parez que son os ánxeles
os que as campanas repican...
Y-hai músicas rebuldeiras,
e muita, muita xentiña,
enchendo prazas e rúas
de rumor e d'alegría.
Qué noite, Pepe, qué noite
esta noite, esta noitiña!
Pecha os ollos, péchaos, Pepe,
e co-eles pechados mira...
Agora estamos en Tui,
na corredoura; ahí enriba
hai faroles de color

a miles postos en fila;
ó pé de nós pasa a xente,
toda con cara de risa;
mira enfrente o seminario,
mira detrás..., ai qué dicha!
O Rincho toca a muiñeira
e beilan as raparigas,
éche a música da terra,
esa música meiguiña
que trai as bágoas ós ollos
y-as penas do peito arrinca.
Esta gaita nunha festa
cómo canta y-agarima!
Arrula coma as palomas,
coma os reiseñores pía,
coma o vento zoa e funga,
murmuxa coma as fontañas,
ri e chora y-hastra canta
cal crego que canta a misa.
Ai, cómo a gaita conmove,
cómo alegre y-enfeitiza!
Mais agora durme, Pepe,
no teu leito das Penizas,
e non despéchel-os ollos
por non te ver en Castilla.

SEÑALES ⁽¹⁾

Fun pola veira do río,
nas horas de mais calor;
ningunha folla bulía,
queimaba as pedras o sol;
prendíame os pes a area,
e pra mais pena e mais dôr
nin paxariños había
nin unha herbeira con frol.

¹ Esta poesía e a seguinte son inéditas. Segundo referencias, escribéunas o autor con lapis e despóis de lerllas ao seu mordomo, tiróunas ao cesto dos papéis, de onde este señor as rescatóu. Hoxe danse eiquí a coñecer mercé á xentileza de don Darío Álvarez Blázquez, anteriormente mencionado.—Nota dos EE.

DIANTE DA VISTA DE TUY

N-un corrunchiño sentado,
acorando de tristura,
Pepe volve os ollos tristes
o Miño, que ve pintado
en lindísima pintura.

Olliños que o río vistes
diz chorando, o río noso,
que baixa craro y-hermoso
antre marco de salgueiros
dandolles vida e frescura,
que coa auga dos regueiros
s'abraza e fai remuiños,
e ten falas e murmuro
cal cantos de paxariños,
río que corre antre buxos
e rosiñas das roseira,
río que xeme no inverno
e se ri na primaveira,
río doce, río eterno
da miña patria querida,
¡ai! río, meu río Miño,
meu encanto e meu cariño
¡levasme a vida!

N-ese barquiño embarcado,
que n-esas augas aboya,
eu iría ¡miña xoya!
mais alegre e falangueiro
ca unha rola no roleiro.

Mais estou lonxe ¡coitado!
e lonxe desas orelas,
na terra triste y-escura
de Castilla, sinto o velas
pintada n-esa pintura,
nuhas ansias y-agonías
que, chorando sin consolo
pensando que aquí estou solo
fanseme noites os días,
e coma n-un calabozo
non atopo n-estas terras
gardadas por estas serras
nin alegría nin gozo.

Barquiño, barco do Miño,
¡quen poidera ir embarcado
n-esas taboas, queridiño!

Mais estonche desterrado,
e, n-esta terra arrecida,
do corazón agoniado
váiseme a vida.

PRIMA VEIRA

Feixes de lanzas de sol,
albas de garridas côres,
regueiros murmuxadores,
ramos d'arbores en frol,
urros de festa algareira,
cantos das aves pintadas,
orballos das alboradas,
xa veñen coa primaveira...
Inda bendiga Dios as novas frores,
lanzas do sol, regueiros e cores.

1892

INVERNEIRAS

Craro sol de lanzas de ouro,
lavarada, que alcendida
nos espazos,
de lus vertes un tesouro,
i eres fogo, i eres vida;
craro sol,
¿por qué tapas o teu rostro
que no agosto
queima en touzas e ribazos
as folliñas da herba mol?

entre os pinos
de pinos
canto lúxas,
no alle cerro
chita o grande
triste heras
d'antigos
solos;
canto a vobos
est das heras,
canto de vobos,
canto de vobos,
triste, triste
canto de
canto a casa
aventuras
canto de heras
de canada
dormir en vobos

I N V E R N O

O ceo está borrallento;
névoa de color de fume
entolda o monte sombrío;
caladiño dorme o vento;
oíse da fonte o queixume,
e fai frío, moito frío!

MAXINANDO

Cando a noite
vai cubrindo
i-os morcegos
van salindo,
antre as sombras,
aletear;
cando o corvo
vai marchando,
solitario,
berregando
antre os pinos
do pinar;
cando lonxe,
no alto cerro,
chía o moucho
triste berro
d'amargosa
soledá;
cando a névoa
sai das fontes,
cobre os campos,
cobre os montes,
todo, todo
cobre xa;
cando a casa
levantada
antre as herbas
da canada
dorme en sono

sepulcral;
cando a chuva
cai lixeira,
brama e soa
na vidrieira
o furioso
vendabal;

eu non durmo,
pois pensando
naquel tempo
que pasando
deixóu triste
recordar,

mudas bágoas
choro triste,
porque, dime,
—quén resiste
tantos males
sin chorar?

13 Junio, 1881.

Era o meu gusto anton dentro da casa
subir arriba mesmo da lareira
e na fogueira que de noite ardía
quentarme todo.

Mais ¡ay! pasaron sin volver os tempos
deixando na memoria unha alembanza.
Era a esperanza con que antón contaba
de ser eu grande.

Así se mudan deste mundo as cousas
así se pasa sin pensar a vida,
dende a frolida infancia d'a ventura
â velles triste.

Así se tornan os pesares gozos,
e así o placer se torna desventura;
e que non dura neste mundo nada
constantemente.

Mais ¡louco son! cumpriuse o meu desexo:
Eu xa son grande agora: ¡quen me dira
que nesta lira donde canto agora
cantase entonces!

Tal son os homes cal sinxela folla
que a todas parte vólvese co vento;
o que contento noutros tempos dinlles
xa non lles gustas.

Mais si non penso cal antón pensaba,
feutos hai en min que non se mudan
de que non dudan nin dudalo poden
os mesmos homes.

Eu cando fun mais piquiniño dábavos
os días neste día que anos fai
oxe, meu pai, dendesde acá de lonxe
tamén eu dóuvolos.

19 marzo 1882.

[The page contains extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is too light to transcribe accurately.]

DISCURSO LIDO
POR DON MANUEL LAGO GONZALEZ
NA SUA RECEPCIÓN COMO MEMBRO NUMERARIO
DA REAL ACADEMIA GALLEGA ¹

ELOGIO DE LA LENGUA GALLEGA

SEÑORAS Y SEÑORES:

Permitidme que levante mi voz entre vosotros en el día solemnísimos en que inaugura sus trabajos literarios la Real Academia Gallega, dentro de este recinto en que late de júbilo el corazón de Galicia, y brilla y fulgura el sol esplendoroso de su gloria. Voy a hablar ante la ilustre autora de las áureas páginas del *San Francisco*, para cuyo talento son escasos los elogios que se le han tributado en todas las lenguas cultas, y ante los historiadores y literatos que son timbre y honra purísima de las letras de mi patria, porción escogida a quien está encomendada la obra generosa de coronar el monumento de su Literatura y de su Historia, y quisiera que mi palabra fuera digna de vosotros y no sonara en vuestros oídos desaliñada y tosca como de quien está avezado a los estudios áridos y no a la dulce y regalada labor de la composición literaria.

Por fortuna para vosotros será muy breve mi discurso, aunque el asunto merecería larga y elocuente disquisición, adornada con las más ricas galas de la Retórica. Se ha constituido esta Academia para estudiar juntamente con la Historia y la Literatura de Galicia, la Lengua dulcísima que pronuncian nuestros labios, esta Lengua que por su constitución íntima, si bien no por su desarrollo en el campo de las letras, me ha parecido siempre (y perdonadme si juzgáis que exagero) la más hermosa de las lenguas neolatinas y aun acaso la

¹ Encol deste mesmo tema pronunciou o señor Lago González, improvisándoo, un brillantísimo discurso, en lingua galega, nos Xogos Froráis celebrados en Tuy no mes de xuño de 1891.

más bella de cuantas se hablan en el mundo. Y yo creo, señores, que será de vuestro agrado un elogio de esta lengua gallega, desconocida de muchos españoles y despreciada por otros, maltratada por algún literato eximio a quien le eran familiares idiomas extranjeros y a quien deben las letras castellanas libros de transparente y plácido caudal, pero honrada con los estudios de otros literatos eminentes que todavía son honor de la lengua de Cervantes, y de sabios filólogos extranjeros que, al mismo tiempo que ahondan en los misterios de la glotología indo-europea, no se desdeñan de consagrar trabajo perseverante a desentrañar los tesoros del habla en que cantó el Rey Sabio los loores de Santa María, y nuestra dulce Rosalía Castro las amarguras y alegrías de su corazón, la belleza de nuestros campos y vegas y los íntimos y delicados sentimientos del alma de Galicia.

Hablemos, pues, del idioma gallego.

Al descomponerse el latín vulgar de los primeros siglos medios, entre las luchas de la reconquista española, mientras las lenguas antiguas de la península ibérica se apagaban casi del todo en los labios de nuestra raza, y con la sonora y rotunda del Lacio se mezclaban acentos germánicos y arábigos, nace en estas cumbres del Norte la lengua gallega, como si para crearla hubiera sido necesario que se juntaran y reunieran el hablar suave y misterioso de los celtas, el rotundo y magnífico de los griegos, el puro y brillante de los romanos, el rudo y enérgico de los suevos y los godos y el ardiente y apasionado de los árabes. Pero entre todos esos elementos prevaleció el latino, con su precisión y grandeza, semejantes a las líneas de la arquitectura de la Roma clásica, y de tal modo los domina y tan vigorosamente los funde todos, que la lengua nueva, vaciada en aquel molde, conserva las bellezas de sus predecesores, limpia de sus defectos. Así igualó el gallego al griego en el uso del artículo, en la dulzura de los diptongos y en la viveza de las sílabas contractas; así imitó al céltico en la vaguedad misteriosa, a las lenguas germánicas en la fuerza y al árabe en la ligereza y brevedad de la frase; pero el latín era su alma y su corazón, y le dio a torrentes la vida y el vigor y el fuego de la elocuencia y la luz clarísima de una expresión exacta y perfecta.

El gallego primitivo, como todas las lenguas en su origen, no nos ha dejado monumentos. Hablabanlo nuestros abuelos antes que hacia las montañas cántabras y la llanura central se modulasen los primeros vocablos castellanos, y él influyó sin duda en la formación de esa otra lengua hermana que adquirió más tarde la hegemonía en la península, alcanzó la cumbre de la perfección en los versos de Fr. Luis y en los períodos de Ribadeneira, y forzando los límites del mundo

conocido fue a servir de vehículo de la civilización cristiana en las orillas del Orinoco y en las laderas de los Andes. Acaso alguna de las cántigas y alguno de los refranes que repite aún el montañés gallego, tuvieron su nacimiento en aquella primera época de nuestro idioma regional. Poco más tarde aparece ya esta habla en los nombres propios de la escrituras latinas y en las frases de esos documentos en que el idioma de Cicerón pierde el hipérbaton clásico y hasta las desinencias antiguas, adoptando una morfología fácil y clara y una sintaxis sosegada y metódica, donde la precisión y el orden se hermanan a maravilla con la sonoridad y la dulzura. Pasa después a los documentos públicos, todavía conservados en rugosos pergaminos, y muéstrase ya hermosa y elegante en las canciones de nuestros viejos trovadores.

El descubrimiento de los antiguos cancioneros gallegos ha traído al campo de la literatura y de la filología románicas tesoros de valor inapreciable, que antes sólo nos era permitido vislumbrar en una frase del Marqués de Santillana. Asombra y pasma, señores, aquel movimiento literario de Galicia en la edad de los trovadores. Clérigos e hidalgos, pajes y escuderos rivalizaban en componer *decires* y *cantares de amigos*, transmitiéndonos a veces restos de los cantares de gesta, de que es muestra bellísima alguno contenido en el "Cancioneiro da Vaticana" y esforzándose por expresar conceptos elegantes y discretos en aquellas candorosas estrofas de artificiosa trama, que huyen por desgracia del contacto con el lenguaje del pueblo, pero acrisolan y purifican la lengua, dotándola de filigranas y primores. No, no es más elegante ni más delicado que el gallego trovadoresco el provenzal de los *lays*, ni aventajan los poetas cortesanos de las trovas de Provenza a nuestros ingeniosos y discretos trovadores. El gallego va entonces a la cabeza de la literatura del Mediodía de Europa, y de tal modo absorbe las energías de la inspiración ibérica, que hasta los poetas del Cancionero de Baena rinden tributo a la lengua galaica y componen sus versos más primorosos en el habla de Macías.

El enamorado poeta de Padrón, *cativiño* de su *tristura*, lega al tesoro de nuestra literatura los afectos más tiernos engarzados en una forma bellísima, y Alfonso X, dejando a un lado sus trabajos astrológicos y su labor jurídica, labra los sillares de aquel monumento que se llama las *Cántigas*. ¿Qué maravilla es, señores, que al mismo tiempo se desborde la vena de la ya rica habla gallega por las páginas en prosa de la versión de la Crónica Troyana y nos deje aquí y allá felices muestras de una literatura jurídica, algunos trozos de traducciones del Fuero Juzgo y de las Partidas?

Con el predominio del castellano desaparece por largo espacio el gallego literario, pero la lengua se conserva pura y evoluciona poco a poco en los labios de nuestros aldeanos, y antes de surgir de nuevo ataviada con galas de fiestas, palpita de gozo, sin duda viendo como la portuguesa, su hija, adquiere grandeza y cobra bríos para dar al mundo la epopeya de *Os Lusíadas*, que con la gloria del reino de D. Manuel esparce por las naciones civilizadas acentos y palabras y frases nacidas en el corazón de Galicia. Era un gallego nuevo, un gallego transformado el que sonaba al otro lado del Miño y subía a las tablas con Gil Vicente y a los púlpitos con Viéira, pero gallego al cabo en su origen con la mayor parte de las bellezas de la lengua galaica.

Tras los esfuerzos aislados de algunos poetas del siglo XVIII, resurge el gallego en el XIX en las páginas de los que nuestro ilustre presidente ha llamado *Precursores*, y entonces se vuelven de nuevo los ojos de los literatos a esta poesía sentimental y tierna, arrulladora y dulce, que como el *alalaa* de nuestros campesinos cantado por el insigne Lamas Carvajal, el primero de nuestros compañeros que nos ha abandonado y para quien os pido una oración y un recuerdo, lleva en sí los murmullos de las aguas, los de las arboledas, y todas las armonías del país y del alma gallega. Entonces adquiere el arpa de la lírica española la cuerda que le faltaba, pero no en la misma lengua de *La Araucana* y *El Bernardo*, sino en la suave y dulcísima de Galicia. Entonces compone Alberto Camino su *Desconsolo*, Añón su *Magosto*, Pondal su *Campana d'Anllóns*, Valentín Lamas pinta con rayos de sol otoñal su cuadro de la *Vendimia*, y desde la orilla del Sar remonta sus alas cubiertas del rocío de la aurora e iluminadas con la luz de nuestras rías aquella poetisa maravillosa cuya alma parece estremecerse de continuo al soplo de una inspiración celestial.

Perdonadme, señores, perdonadme si termino este breve discurso recordándoos que lengua que cuenta con tan larga y noble historia, que de tal modo brilla en monumentos literarios de fama universal, que cuenta con abundantísimo caudal de poesía popular, y que tan admirablemente conserva condiciones de perfección originaria no igualadas por otros idiomas, era digna de la atención que va a consagrarle la Academia Gallega. Y ya que dichosamente formáis parte de ella los más preclaros representantes del renacimiento de Galicia, señores, no desmayéis en la empresa. Esa lengua os pide que continuéis honrandola; sean, pues, las coronas que entretejáis con las flores recogidas en sus amenos jardines, honra perdurable de vuestros afanes.

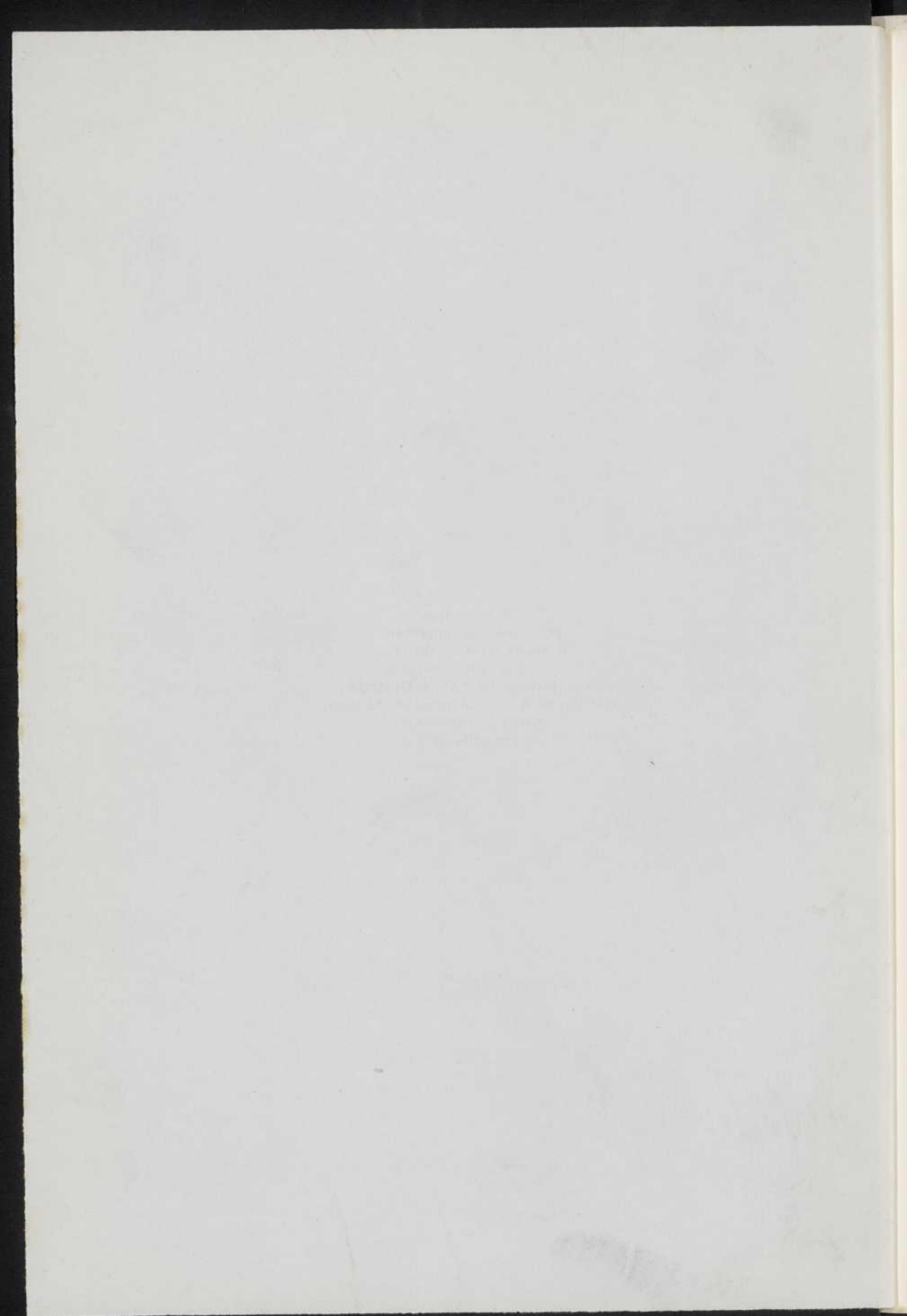
He dicho.

R E X I S T R O

	Páx.
LAGO GONZÁLEZ, NO DÍA DAS LETRAS GALEGAS, por Xosé Filgueira Valverde	7
A VIDA DE LAGO GONZÁLEZ	11
ESCOLMA DE POESÍAS	15
O SOL DA PRIMAVEIRA	17
FROR NOVA	19
TOXOS	20
A MIÑA CASIÑA	21
GALICIA	24
A FALA GALLEGA	25
DE GALICIA NA BANDEIRA	26
A NAI E O FILLO	27
LIBERTADE	30
XAN GALLEGO	31
A LOITA POL-A PATRIA	35
ALBURGUEIRO	37
QUÉROVOS MOITO	39
O FOL DE BRAIS	41
AIRES DO MIÑO SAN CAMPIO	44
O DERRADEIRO CELTA	46
O POETA VELLO	48
O NENO DE BELÉM	50
O TESOURO DE SANTA MARÍA	54
FRORES DOS CAMPOS GALLEGOS	57
MISA NOVA	58
PENA FONDA	59
LEMBRANZAS DA TERRA	60
SEÑALES	63
DIANTE DE VISTA DE TUY	64
PRIMAVEIRA	66
INVERNEIRAS	67
INVERNO	68
MAXINANDO	69
ELOGIO A LA LENGUA GALLEGA	73

[The page contains extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the paper. The text is too light to transcribe accurately.]

Esta escolma
rematóuse de imprimir
o día 17 de maio do 1973,
DÍA DAS LETRAS GALEGAS
nos talleres de "Artes Gráficas
Galicia, S. A., rúa Burgos, 96, de Vigo,
baixo o patrocinio
do Concello de Tui

REAL

GA

A C

36

Bib

ACADEMIA
ALEG

CORU

5

liot